

Rainer Zybur

Maoizm

Jak doszło do rewolucji kulturalnej?

Komunizm po chińsku

Ruch komunistyczny Chin rozwijał się w specyficznych warunkach – społeczeństwie mocno zapóźnionym technologicznie i organizacyjnie w stosunku do państw zachodnich, posiadającym wciąż silne przeżytki z czasów feudalizmu. Chińczycy mieli świadomość sięgania korzeniami prastarej cywilizacji i posiadania wyjątkowej kultury, jednej z najbogatszych na świecie. Jednak ich ziemie były trawione konfliktami wewnętrznymi i rozdzielane przez mocarstwa kolonialne oraz ekspansywną Japonię¹. Specyfika ówczesnych Chin wyraźnie odcisnęła piętno na napływającym z Rosji marksizmie-leninizmie, tworząc ideologię, która w przyszłości – od imienia jej twórcy Mao Zedonga – otrzymała miano maoizmu. Komunistyczna Partia Chin została założona w 1921 roku. W latach 1927-1949 trwała wojna domowa, w ramach której chińscy komuniści walczyli z nacjonalistami z Kuomintangu (z przerwą w latach 1937-1945, kiedy to obie partie zawarły taktyczny sojusz w obliczu agresji imperialnej Japonii). Konflikt zakończył się w 1949 roku, gdy Mao Zedong proklamował powstanie Chińskiej Republiki Ludowej. W wyniku zwycięstwa komunistów władze Kuomintangu ewakuowały się na Tajwan, który do dziś – formalnie jako Republika Chińska – pozostaje niezależnym państwem, aczkolwiek nieuznawanym powszechnie na arenie międzynarodowej.

Nowa demokracja

Mao Zedong udowodnił, że Karol Marks mylił się w zasadniczej kwestii – kiedy twierdził, że komuniści w pierwszej kolejności zwyciężą w najlepszej

---

¹ Góralczyk B., *Wielki Renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, 2018, s. 18-19.

rozwiniętych przemysłowo państwach, bo te posiadają najliczniejszy i najsilniej zorganizowany proletariatus. Przywódca chińskich marksistów udowodnił, że komunistyczną rewolucję równie dobrze można oprzeć na chłopstwie, a sam fakt prowadzenia walki w kraju takim jak ówczesne Chiny dawał Mao szereg możliwości. Przede wszystkim półfeudalny i półkolonialny charakter Państwa Środka umożliwił zbudowanie szerokiej koalicji przeciwko dwóm „reakcyjnym” klasom – obszarnikom i burżuazji kompradorskiej, czyli takiej, która swój dobrobyt zawdzięcza współpracy z okupantami. Przeciwko ww. Mao mobilizował chłopstwo (także to zamożne), robotników, drobnomieszczaństwo i burżuazję narodową, czyli taką, która reprezentuje krajowy kapitał, zagrożony przez wpływy okupantów. Z tego względu nazwał swoją rewolucję „rewolucją nowodemokratyczną”, a nie proletariacką. Oto jej pierwsze cele: upaństwowienie wielkiego kapitału należącego do okupantów oraz podział ziemi obszarniczej pośród mało- i bezrolnych chłopów. Podkreślił, że ten etap rewolucji nie przewidywał jeszcze przejmowania każdej własności prywatnej, a jedynie umacniał rolę komunistów, przez to stwarzając warunki do budowy socjalizmu². Wywłaszczanie i prześladowania kapitalistów Mao prowadził dopiero po utrwaleniu władzy.

Wojna ludowa

Mao doskonale znał chińską sztukę podstępu, co widać w jego koncepcji prowadzenia walki rewolucyjnej. W odróżnieniu od zachodnich komunistów nie liczył na wielkie, gwałtowne powstanie ludu, ale rozumiał rewolucję jako proces – wynik cierpliwego budowania poparcia i podkopywania pozycji wroga, co jest zgodne z myślą „Wyczerpuj wroga, a sam gromadź siły”. Pierwszym i najważniejszym etapem walki rewolucyjnej Mao było pozyskiwanie baz i zaopatrzenia oraz zdobywanie poparcia ludności. Z tego względu musiała istnieć jedność między rewolucjonistami i ludem, innymi słowy – cele polityczne rewolucjonistów miały być zbieżne z aspiracjami ludu i na tyle proste, aby zrozumieli je nawet niepiśmienni. Dzięki temu bazy rewolucjonistów otaczał pas przychyłnej im ludności, która ukrywała obecność bojowników

---

² *Mao Tse-Tung. Dzieła wybrane*, t. III, Warszawa: Książka i Wiedza, 1955, s. 143-148.

i informowała ich o wszelkich ruchach wroga, co już dawało przewagę informacyjną. Po zdobyciu poparcia rewolucjoniści rozpoczęli fazę ekspansji, w której najważniejszym zagadnieniem była praca nad morale: bezwzględnie eliminowali kolaborantów, indoktrynowali własnych bojowników i równocześnie podkopywali morale wroga oraz starali się niszczyć jego jedność. Faza zniszczenia wroga, już ostatnia, następowała dopiero wtedy, kiedy rewolucjoniści zbudowali materialne i duchowe podstawy do zwycięstwa, a jednocześnie armia przeciwnika znajdowała się na skraju wyczerpania³. Powyższą koncepcję Mao Zedong nazwał „wojną ludową”.

Mao: Chcieć to móc

Mao kochał niepodzielną władzę i od momentu jej zdobycia bezwzględnie tępił wszelkie przejawy niezależnego myślenia. Jego model rządów cechował kult jednostki, posłuszeństwa i hierarchii, stąd bywa porównywany do cesarzy. Jego poglądy stanowiła mieszanka marksizmu, anarchizmu, faszyzmu i konfucjanizmu; była to postać złożona, pełna sprzeczności, co również odcisnęło piętno na jego ideologii⁴. Według maoizmu kształt świata jest wynikiem oddziaływania na siebie przeciwstawnych sił (sprzeczności), pod wpływem których rzeczywistość ulega nieustannej przemianie. Powyższe zjawisko ma występować w przyrodzie, ludzkich umysłach, jak i każdym społeczeństwie. Położenie tak silnego nacisku na rolę sprzeczności wynika z inspiracji chińską filozofią, zwłaszcza taoizmem⁵. Przykładem takiej sprzeczności miała być walka klas. Mao był woluntarystą – uważał, że ludzka wola może dowolnie kształtować rzeczywistość, więc nawet najbardziej absurdalną utopię da się zrealizować dzięki silnej woli i odpowiedniej mobilizacji ludu⁶.

---

³ Plebaniak P., *36 forteli. Chińska sztuka podstępu, układania planów i skutecznego działania*, Poznań: Zysk i S-ka, 2019, s. 218-228.

⁴ Góralczyk B., *op. cit.*, s. 38-39.

⁵ Terrill R., *Mao. Biografia*, Warszawa: Iskry, 2001, s. 213, 300, 467.

⁶ *Wyjątki z dzieł Przewodniczącego Mao Tse-Tunga*, maopd.wordpress.com, 2012, s. 86, 110-111, dostęp online: <https://maopd.files.wordpress.com/2012/02/wyjatkiz-dziel-przewodniczacego-mao-tse-tunga-1964.pdf>.

Wielki Skok Naprzód

Woluntaryzm Mao najmocniej uwidocznił się w kampanii „Wielkiego Skoku Naprzód” będącej wizją prześcignięcia w kilka lat rozwiniętych krajów kapitalistycznych. Rozwój miał odbywać się dzięki „komunom ludowym” – egalitarnym i w pełni samowystarczalnym (komuny zajmowały się przemysłem, dystrybucją dóbr, utrzymaniem porządku publicznego oraz organizacją procesu wychowania i edukacji, przez co całkowicie kontrolowały życie zgromadzonych w nich ludzi) wspólnotom wiejskim. Mao rozumiał egalitaryzm jako uniformizację życia społecznego – celem była wspólnota ludzi jednakowo usytuowanych, jednakowo myślących i jednakowo zachowujących się oraz podporządkowanych jednej władzy – Partii⁷. W odróżnieniu od Sowietów Mao nie zamierzał uprzemysłowić kraju, polegając na planowaniu; stawiał jedynie na mobilizowanie ludu. Kampania „Wielkiego Skoku Naprzód” szybko doprowadziła do ruiny gospodarczej, klęski głodu i śmierci milionów ludzi. Maoiści utrzymywali, że drogą przemiany społeczeństwa jest rozwój obecnych w nim sprzeczności, a więc walka, która ma również znaczenie „terapeutyczne”, ponieważ umożliwi oczyszczenie szeregów rewolucjonistów z elementów niewystarczająco zdeterminowanych⁸. Mao podkreślał, że „cały świat przebudować można tylko z pomocą karabinu”⁹.

Wielka Proletariacka Rewolucja Kulturalna

Mao – podobnie jak Marks – uznawał, że każda klasa społeczna tworzy określoną kulturę, która służy zabezpieczeniu jej interesów, dlatego kultura również jest polem walki rewolucyjnej¹⁰. Przewodniczący był jednak przekonany, że obalenie kapitalizmu nie przekreśla istnienia kapitalistycznej kultury. Ta w socjalistycznym społeczeństwie wciąż

---

⁷ Janicki J., *Lewacy*, Warszawa: Książka i Wiedza, 1981, s. 139, 146-147.

⁸ Terrill R., *op. cit.*, s. 301, 372.

⁹ *Wyjątki z dzieł Przewodniczącego Mao Tse-Tunga*, *op. cit.*, s. 39.

¹⁰ *Ibidem*, s. 12.

istnieje jako kulturowy przeżytek obok rodzącej się kultury socjalistycznej. Przeżytki ery kapitalizmu i feudalizmu mają stopować proces budowy nowego, socjalistycznego ładu¹¹. Z powyższych poglądów narodziła się rewolucja kulturalna – zainicjowana w 1966 roku kampania, będąca największym wzmożeniem fali radykalizmu w Chinach. Przedstawmy jej tło – otóż po klęsce „Wielkiego Skoku Naprzód” Mao został zepchnięty na boczny tor w Partii. Partyjna frakcja pragmatyków starała się łagodzić fatalne skutki „Skoku”, a tymczasem Mao budował wokół siebie kult jednostki i przygotowywał powrót. Chcąc pozbyć się swoich partyjnych rywali, postawił na lud, a zwłaszcza młodzież, którą wzywał do buntowania się przeciwko „temu, co stare”, szczególnie zaś przeciwko partyjnym pragmatykom przedstawianym jako „reakcjonisci”¹². Studenci i młodzi robotnicy, ślepo oddani Mao i nazywani „hunwejbiniami”, uformowali Czerwoną Gwardię przeznaczoną do walki z „czterema starymi rzeczami”: starymi ideami, starą kulturą, starymi zwyczajami oraz starymi nawykami. Kolejne oddziały czerwonogwardzistów wyrastały we wszystkich większych chińskich miastach, prześladując autorytety (m.in. inteligentów), niszcząc antyczne zabytki, paląc książki uznane za „reakcyjne” i zwalczając stare zwyczaje. Kraj szybko pogrążył się w chaosie. Grupy czerwonogwardzistów nierzadko mordowały się nawzajem, a na południu kraju dochodziło do zbrojnych powstań. Kiedy Mao zrozumiał, że sytuacja wymknęła się spod kontroli, polecił armii przywrócić porządek. Wciąż posłuszne Przewodniczącemu oddziały wojska rozbiły bojówki czerwonogwardzistów i miliony z nich zesłały na wieś w celu „reedukacji”¹³. Mao osiągnął wówczas swój cel, otaczając się niemal boską czcią.

---

¹¹ *Ibidem*, s. 16-17.

¹² Góralczyk B., *op. cit.*, s. 30-35.

¹³ Świeboda M., *Rewolucja kulturalna – dekada terroru w Chinach*, chiny24.com, 06.06.2022, dostęp online: <https://chiny24.com/historia/rewolucja-kulturalna-dekada-terroru-w-chinach>.